

tahtiin sekä Saksassa että Isossa Britanniassa.

Norjan menettäminen 1905 kirvoitti kruununprinsessan valitteluihin ja pisteliääseen hallituksen kritiikkiin. Toisaalta juuri tällainen kansallinen katastrofi oli omiaan osoittamaan hänelle, mitä häneltä kuninkaallisena henkilönä ”tällaisina aikoina” odotettiin. Kirjeistä ilmenee, että kirjeenvaihdon välityksellä piispa Billingille avautui suora kanava myös kruununprinssiin, jolle – puolisolleen – Victoria kehotti piispaa kertomaan politiikassa kohtaamansa vastaiskut.

Osa kirjeistä kuvastaa hyvin kirjoittamistilannetta. Esimerkiksi Caprilla helmikuussa 1912 kuningatar kirjoitti piispalle merimiesten hengellisiä lauluja koskevassa asiassa. Tutustuttuaan virsikokoelmaan hän kommentoi sekä yksittäisiä virsiä että puhui merimiesten virsikirjan tarpeellisuudesta. Kuningatar ei kaihtanut kertoa, mitkä olivat hänen lempivirsiään eikä niitä, jotka hän oli yliviivannut ”sopimatmina”.

Kirjeiden valossa on mahdollista hahmotella Victorian uskonnollista maailmaa. Vaikka kuningattaren kiitoksissa piispan lohduttavista ja kannustavista sanoista kuvastuu kirjetyylille ominainen kohteliaisuus, on ilmeistä, että Victorialla oli hyvin kehittynyt velvollisuudentunto. Hänen peitettyä epävarmuuttaan hälvensivät puhe Jumalan hoidosta ja ohjauksesta. Kaitsemusaate oli hänelle keskeinen, mutta se ei tavallisesti peittänyt alleen reaalipoliittista keskustelua ja pohdintoja. Ensimmäisen maailmansodan puhkeaminen ja kuninkaan sairaus lujittivat kuitenkin Victorian kirjeiden vanhatestamentillista sävyä ja saivat hänet kirjoittamaan ”synkistä hetkistä ja syvistä laaksoista”. Niidenkään keskellä hän ei omien sanojensa mukaan menettänyt uskoaan Jumalan ohjaukseen ja pimeyttä seuraavaan auringon nousuun. Samat valoisat kielikuvat auringon säteiden koitosta jatkuivat myös vuonna 1918 kuningattaren kirjeissä sielunhoitajalleen.

Kuvatessaan synnyinmaansa oloja ensimmäisen maailmansodan jälkeen kuningatar Victoria heittäytyi niin ikään ”Jumalan käsiin”. Vaikka kaikki näytti käsittämättömältä hän tahtoi uskoa, että tapahtunut kuului Jumalan suureen suunnitelmaan. Vaikkei sitä voinut ymmärtää, se sisälsi kuitenkin Jumalan tahdon, joka aikaa myöten kävisi ymmärrettäväksi. Siksi hänelle jäi vain odotus ja tyytyminen Jumalan tahtoon.

Kuningatar Victoria oli kaikesta päätellen hurskas, mutta pietisti hän ei ollut: 1910-luvun ruotsalaisten herätysten kiihko ja synninsuru puuttuvat kirjeistä. Hän oli myös tarkka, millaisten uskonnollisten ryhmien hän salli nauttia kuninkaallista tukea. Saarnoilla ja hengellisillä kirjoilla oli kaikesta päätellen merkitystä hänelle. Esimerkiksi elokuussa 1912 hän pyysi Billingiä kirjoittamaan kaksi saarnaa tai hengellistä puhetta, jotka hän voisi liittää kuninkaan lahjaan. Marraskuussa 1912 hän pyysi tältä yksityistä joulusaamaa itselleen ja ruotsalaiselle yhteisölle viettäessään joulua kaukana Pohjois-Caprilla. Kirjeistä ei käy ilmi, millaisia saarnoja kuningatar arvosti, mutta marraskuussa 1917 hän satti hovisaarnaajiksi pyrkineiden saarnoja puseviksi. Pastori Carl Bergötä kuningatar luonnehti unettavaksi ja toivoi pääsevänsä tästä eroon. Joitain hovisaarnaajia hän kieltäytyi kategorisesti kuuntelemasta.

Jarlertin toimittama lähdejulkaisu on suppeudestaan huolimatta rikas ja antoisa kurkistus 1900-luvun alun Ruotsin hoviin ja eliitin yksityiselämään. Kirja vie mukanaan myös ne, jotka ovat prinsessoille allergisia. Suppeissa johdanto-osissa Jarlert valottaa kirjekulttuurin historiaa ja tekee perusteellisesti selkoa lähes kaikesta tämän teoksen taustoista. Kirjanen on kokoneen tutkijan vankasti toimittama lähdeaineisto, jonka ääreen nohoaa hetkeksi sellaisen maailman viimeisiin päiviin, jota ei enää ole.

ESKO M. LAINE
DOS., HELSINKI

MIGUEL DE UNAMUNO

Traaginen elämäntunto.
Suom. Tapani Kilpeläinen.
Jälkisanat Tuukka Tomperi.
Niin & näin -kirjat.
Eurooppalaisen filosofian
seura ry: Tampere 2009.
479 s.

”Älköön Jumala antako sinulle rauhaa, vaan armon.” Näin päättyy espanjalaisen teologis-filosofisen ajattelijan Miguel de Unamunon (1864–1936) pääteoksena pidetty esseekokoelma, joka vuonna 2009 on julkaistu suomennoksena otsikolla *Traaginen elämäntunto*. Teoksen kaikki 12 lukua ilmestyivät erillisinä esseinä *España moderna* -aika-kauslehdessä vuonna 1912 ja kirjana vuotta myöhemmin. Koko otsikko suomeksi on *Elämän traagisesta tunnosta ihmisissä ja kansoissa*. Teoksen sisällön kanssa paremmin yhtenevä suomenkielisen laitoksen otsikko olisikin *Traagisesta elämäntunnosta*. Se selvittäisi paremmin, että Unamunon kirjoittelun tarkoitus ei ole antaa valmista ratkaisua elämän peruskysymyksiin vaan tarjota lukijalle ärsykeitä oman ajattelunsa kehittelyyn. Unamuno tuli tunnetuksi yksipuolisten näkökulmien leppymättömänä kriitikkona. Hänen tunnettu lausumansa on: mikäli joku tunnustautuisi ”unamunistiksi”, hän, Unamuno itse, olisi ensimmäinen ”antiunamunisti”.

Jännitteitä ja traagisuutta ei puuttunut Unamunon omastakaan elämästä. Syntyperältään hän oli baski, kotoisin Espanjan puoleisen Baskimaan pääkaupungista Bilbaosta, mutta hänen kotiväkensä oli maksanut espanjalaiset elintavat eivätkä he myöskään puhuneet baskikieltä. Unamuno väitteli 20-vuotiaana filosofian tohtoriksi baskikansan alkuperän ja esihistorian kritiikkiä koskevalla väitöskirjalla. Keskeisin väitöstutkimuksen tulos oli, että yleinen käsitys baskikansan polveutumisesta muinais-iberisistä kansoista ei pidä paikkaansa. Baskien esihistoria jää hä-

märän peittoon. Ihmisten ja kansojen traagisen elämäntunnon siemenet oli kylvetty jo tässä vaiheessa: Unamuno tiedosti, että hän itse ei voi tietää oman kansansa syntyperää.

Unamuno teki pitkän akateemisen uran Salamancassa. Hän hoiti kreikan kielen ja kirjallisuuden sekä espanjan kielen historian professuureja ja toimi yliopiston rehtorina. Hänen rehtorikautensa virka-asunto on nyt Salamancan yliopiston nykyläisluokseihin kuuluva tutkimusinstituutti. Unamunon kotikirjasto on kuitenkin säilytetty. Tuo kirjasto osoittaa Unamunon olleen todella harvinaislaatuinen aikansa espanjalainen intellektueli. Keskellä 1900-luvun alkupuolen eurooppalaisesta kulttuurista eristäytynyttä Espanjaa oli kotikirjasto, joka sisältää runsaasti saksalaisia kantilaiseen ja hegeliläiseen ajatteluun perustuvaa filosofista ja teologista kirjallisuutta. Ihmisestä on filosofoitu kaikkina aikoina ja kaikissa kulttuureissa, mutta ilmeisesti Hegelin ajattelun kaikuja on kansojen merkittävä paikka Unamunon ajattelussa. *Traaginen elämäntun-*to -tutkielman kantavana teemana on ihmisen traagisuuden ohella traagisen elämäntunnon korostunut esiintyminen tietyissä kansoissa kuten espanjalaisissa ja baskeissa.

Unamunolla oli jo 1900-luvun alkuvuosina suunnitelma kirjoittaa laaja esseekokoelma otsikolla *Tratado de amor del Dios*, ”Jumalan rakkauden tutkielma”. Kokemukset traagisista tapahtumista Espanjassa saivat hänet kuitenkin muuttamaan suunnitelmaansa ja antamaan teokselle uuden otsikon.

Elämäntunnon tekee Unamunon mukaan traagiseksi ihmisen kokemus omasta erillisyydestään. Traaginen elämäntuntona ei asetu luokittelemiseksi eikä ”ismeihin”. Unamuno huomauttaa, että muutamilla lääkäreilläkin on tapana sanoa, ”ettei ole sairauksia, on vain sairaita ihmisiä”. Antiikin sananlasku ”mikään inhimillinen älköön olko minulle vierasta” sopisi muuttaa muotoon ”älköön kukaan ihminen ol-

ko minulle vieras”. Ihminen ei ole vain aatetta ja henkeä vaan lihaa ja verta, kuten Tapani Kilpeläinen on tyylikkäästi kääntänyt sointuvalle mutta silti asiallisesti oikealle suomen kielelle alkutekstin ilmauksen ”Hombre del carne y hueso” (”Ihminen lihaa ja luuta”, tarkasti suomennettuna).

Unamuno ei eksplikoitu tuntevansa Darwinin evoluutioteoriaa, mutta hän kertoo tarinan ihmisapinan sairaasta poikasesta, jonka sairaus ilmeni pakonomaisena tarpeena nousta pystyasentoon ja kävellä takajaloilla. Kun ei tarvinnut enää käyttää käsiä kävelyyn, niitä saattoi käyttää kehittyneempiin toimintoihin. Näin peukalon oli mahdollista siirtyä muita sormia vasta päätä. Käsin monipuolinen käyttö on tunnetusti ollut ajattelun kehittymisen edellytys. Pystyasennossa myös kurkunkään ja keuhkojen kehitys eteni niin, että puhe tuli mahdolliseksi. Kävelevästä ihmisapinan poikasesta alkoi kehitys maapallon ainoaksi olennoksi, joka tiedostaa kuolevansa. Ihminen kuitenkin tavoittelee ikuista elämää eikä ikuisista tietämisestä. Näiden välillä on niin suuri ero, että Unamunon mukaan kaikki rationaalinen on antivitaalista ja kaikki vitaalinen antirationaalista. Tietoa muodostava rationaliteetti puhuu ikuisen elämän ajatusta vastaan, mutta ikuisen elämän vietti haluaa kukistaa kuoleman realiteetista muistuttavan järjen. Tässä on Unamunon mukaan traagisen elämäntunnon perusta.

Lähtökohta on siis ihminen, ei yksin ajattelevana vaan myös tahottavana, tuntevana, nukkuvana, itkevänä, nauravana ja kuolevana ihmisenä. Descartesin *Metodin esityksen* ongelma ei ollut epäily vaan ihminen. Descartesin tyhjentäminen itsestään pelkäksi ajattelijaksi, abstraktioksi. Unamuno sanoi mieluummin ’sum, ergo cogito’ kuin ’cogito, ergo sum.’ Myös Spinozan ’conatus’ ilmentää samaa peitettyä kuolemattomuuden janoa kuin Descartesin *cogito*.

Traagisesta elämäntunteesta käsin Unamuno tarkastelee kristinus-

koa, jonka syntyä hän lähestyy uskonnon- ja kulttuurihistoriallisesti. Uusi uskonto syntyi juutalaisen ja kreikkalaisen kulttuurin yhteentörmäyksestä Palestiinan maaperällä. Paavali, hellenisoitunut juutalainen, joka ei tuntenut historiallista Jeesusta, kohtasi ylösnousseen Kristuksen mystisessä kokemuksessa, mutta rakensi kirjeissään ensimmäisen rationaalisen kristillisen teologian. Rooma antoi uudelle uskonnolle käytännöllisen muodon ja pysyvyyden. Rooman suojissa kehittyi platonis- aristoteeliselle perustalle rakennettu teologia ja kirkkojärjestys.

Unamuno on kristinuskon filosofi. Hän ei kuitenkaan lähesty kristinuskoa annetusta ilmoituksesta vaan inhimillisen kokemuksen ehdoista käsin. Tutustuessaan nuorena Madridissa vaikuttaneeseen krausismiin nimellä tunnettuun saksalaisen idealismin variaatioon, hän sisäisti transsendentaalisen ajattelutavan enemmän Schleiermacherin kuin uskantilaisten filosofien ja teologien hengessä. Olen väitöskirjassani (1997) luonnehtinut Unamunon ajattelua teologis-filosofiseksi. Unamunon transsendentaalifilosofisen ajattelun konteksti on kristinuskon, jota hän pitää 1900-luvun eurooppalaisen ihmisen ainoana mahdollisena uskontona, ei kuitenkaan Vatikaanin I konsiiliin jälkeisessä uususkolastisessa katolisessa muodossa.

Protestanttisen kristillisyyden Unamuno osoittaa *Trágico*-teoksessa tuntevansa vain 1800–1900-lukujen vaihteen uusprotestanttisessa muodossa. Ritschl, Herrmann, von Harnack, Troeltsch ja monet muut uusprotestanttiteologit saivat osakseen kommentointia *Trágicon* sivuilla. Nuoruuskaudellaan Unamuno osoitti arvostusta näiden teologien etiikkaa korostavalle kristinuskontulkinnalle. Traagisen elämäntunteen valossa kristinuskonko ei enää voi redusoitua etiikaksi, siis abstraktioksi. Erityisesti *Leben Jesu* -koulukunnan eksegeettejä Unamuno murjoo väittäen, että he redusivat historiallisen Jeesuksen yhdeksi Israelin kansan sosiaaliseksi

si atomiksi. Toisessa yhteydessä hän väittää kriittisten eksegeettien viiltelevän protestanttisen historiallisen Jeesuksen kirurginveitsellä kuoliaaksi. Katolinen Kristus sen sijaan eksistoi traagisessa elämäntunnon ja vakuuttaa kuolemattomuutta.

Unamuno vieroksuu uskantilaisuutta *Traaginen elämäntunto*-teoksessaan, mutta sen sijaan hän arvostaa Kantia itseään. Hän yhdistää Kantin elämäntunton Kierkegaardin käsityksen uskosta hyppynä pimeään. Kun Kant oli osoittanut *Puhtaan järjen kritiikillään*, ettei ihminen voinut tietää Jumalasta, hän Unamunon mukaan teki uskonhypyn *Käytännöllisen järjen kritiikkiin*, jossa esitti Jumalan moraalilain kirjoittajana. Professori Kant filosofoi, mutta ihminen-Kantissa tuli esiin traaginen elämäntunto.

Aristoteelis-tomistiselle perustalle rakennettu katolinen teologia ja hierarkkisen kirkon vallankäyttö pitivät Unamunon etäällä virallisesta katolisesta praksiksesta. Myöskään uusprotestanttinen immanenttis-eettinen uskontulkinta ei häntä tyydyttänyt. Kuilun pohjalta traagista elämäntuntoa eksistoi va Unamuno tarttui kuitenkin katoliseen kansanhurskauteen, johon kuului Maria-kultti ja verisen, kärsivän Kristuksen kumartaminen. Missään muualla kuin Espanjassa ei tapaa niin traagisia Kristus-kuvia. Unamuno huomauttaa, että Espanjassa Kristus kuvataan nimenomaan kärsivänä eikä kuolleena.

Yhden mahdollisen ratkaisun kuolemaa tiedostavan järjen ja kuolemattomuutta kaipaavan tunteen ristiriitaan Unamuno löytää apokatastasis-opista, kaiken ennalleen palauttamisesta. Tunto, että ollaan menossa kohti luomakunnan ennalleen palauttamista, antaa elämälle tarkoituksen ja mielekkyyden. Tässä mielessä Unamuno osoittaa ymmärtämystä katolisessa kansanhurskaudessa suosituille kiirastuliopille. ”Mieluummin siis ikuinen kiirastuli kuin taivas, ikuinen nousu. Jos kaikki kärsimys katoaa, niin puh-taaksi ja henkistyneeksi kuin sen kuvittelemmekin, jos kaikki kaipa-

us katoaa, mikä saa autuaat jatka-maan elämistä?”

Viimeisessä, epilogin omaisessa luvussa, Unamuno esittää Don Quijoten 1900-luvun alkupuolen eurooppalaisen tragikomedian kon-kreettisenä kamppailijana. Don Quijoten hahmo on osoitus yksityi-sen ihmisen, kirjailija Cervantesin luovasta voimasta, joka teki fiktii-visestä hahmosta todentuntuisen, mutta häivytti kirjailijan oman per-soonan. Espanjassa, missä ihmisten koulutustaso oli Unamunon aika-na matala, harva tiesi, kuka on Cer-vantes, mutta Don Quijoten tunsivat kaikki.

Espanja sijaitsee Euroopan reu-nalla kuten myös Englanti, Italia ja Skandinaavia. ”Euroopalla” Unamu-no tarkoittaa oikeastaan vain Rans-kaa ja Saksaa ja niistä tuon ajan poliittisen tilanteen myötä välittö-mästi riippuvaisia maita. Don Qui-jote, yksinäinen surullisen hahmon ritari, oli kuin Unamunon ajan Es-panja kamppailemassa oman ai-kansa Euroopassa. Don Quijoten uusi tehtävä Euroopassa oli ”huu-taa erämaassa”, koska erämaa kuu-lee, vaikka ihmiset eivät aina kuulee, ja eräänä päivänä erämaa ”muut-tuu helkkyväksi metsäksi ja tämä yksinäinen ääni kaikuu erämaassa kuin siemen ja kasvattaa jättimäi-sen seetripuun, joka sadallatuhan-nella kielellä laulaa ikuista ylistys-tä elämän ja kuoleman Herralle” (s. 366). Lopuksi Unamuno pyytää an-teeksi lukijaltaan, jota on ehkä kiu-sannut yli kohtuuden ravistellak-seen hereille, mutta silti toivoo, et-tä Jumala ei antaisi lukijalle rauhaa vaan armon.

Trágico on kolmas Unamunon suomennettu kokonainen teos. Ai-kaisemmin on suomennettu pie-noisromaani *Pyhän miehen uh-ri* (San Manuel Bueno, mártir) se-kä romaani *Usva* (Niebla). Lisäksi on suomennettu Unamunon muuta ma runo ja esseekatkelma erilaisiin antologioihin. San Manuelin esipu-heessa kunnioitettu kulttuuriteolo-gi Juhani Rekola väittää mielestäni virheellisesti, että Unamuno ei oli-si ollut systemaattinen ajattelija ja

että filosofiksikin häntä voitaisiin kutsua vain varauksin. Tästäköhän johtuu, että Unamunoa ei suoma-laisessa filosofisessa ja teologisessa tutkimuksessa ole otettu aivan va-kavasti? Kuitenkin professori H. K. Riikonen esseekirjallisuutta käsittelevässä akateemisessa oppikirjas-saan pitää tätä Espanjan kirjallisuus-den merkittävimpänä esseistinä.

Tapani Kilpeläinen on tehnyt suomentajana tarkkaa kellosepän-työtä espanjan kielen vivahteiden saattamiseksi ymmärrettävälle ja yksiselitteiselle suomen kielelle. Hän on osoittanut myös filosofista ja teologista asiantuntemustaan spesifin terminologian eksplikoimisek-si niin, että Unamunon henki säilyy ilmaisutavassa. *Trágico* suomen-kielisen laitoksen julkistaminen on epäilemättä kulttuuriteko.

Jälkisanat on kirjoittanut tutki-ja ja toimittaja Tuukka Tomperi. Jäl-kisanoissa esitellään Unamuno ja hänen tuotantonsa monesta näkö-kulmasta. Unamunon filosofisen taustan pääpiirteet tuodaan esiin. Unamunon hengessä Tomperi kuvaa myös oman opiskeluaikansa koke-muksia Salamancasta. Ihmetystä herättää Unamunon varhaisvaiheen kehitykselle tärkeän krausismin puuttuminen. Jälkisanoina saa kä-sityksen, että Suomessa Unamunoa ei olisi tutkittu, vaikka hänen teok-siaan on suomennettu. Jos jälkisa-nojen kirjoittaja olisi ottanut huo-mioon allekirjoittaneen julkaiseman Unamunon kristinuskokäsitystä analysoivan väitöskirjan, jälkisanat olisivat voineet muodostua jossakin määrin toisenlaisiksi.

VESA NUORVA
TEOL. TRI, JYVÄSKYLÄ